

Svakodnevnica ljudi i faraona Egipta

Cvitković, Jelena

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:476462>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Povijest

JELENA CVITKOVIĆ

SVAKODNEVNICA LJUDI I FARAONA EGIPTA
Završni rad

Pula, rujan, 2016. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Povijest

JELENA CVITKOVIĆ

SVAKODNEVNICA LJUDI I FARAONA EGIPTA

Završni rad

JMBAG: 0303030141, redoviti student

Studijski smjer: povijest

Predmet: Povijest Egipta

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: stara povijest

Mentor: prof. dr. sc. Klara Buršić-Matijašić

Pula, rujan, 2016. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Jelena Cvitković, kandidatkinja za prvostupnika povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, rujan, 2016. godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Jelena Cvitković dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Svakodnevnica ljudi i faraona Egipta koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, rujan 2016. godine

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. OBITELJSKI I RADNI ŽIVOT	3
2.1. Uloga žena	4
2.2. Uloga muškaraca.....	4
2.3. Djeca	5
2.4. Nastambe za život.....	5
3. HRANA I PIĆE	6
3.1. Uloga Nila u proizvodnji hrane i pića	7
3.2. Način pripremanja hrane i korištene namirnice	8
3.3. Alati korišteni za pripremanje hrane	9
3.4. Pića u drevnom Egiptu	10
4. MODA.....	10
4.1. Odjeća i obuća	11
4.2. Frizura i pokrivala za glavu	13
4.3. Nakit	13
4.4. Šminka	14
5. TEHNOLOGIJA	15
5.1. Papir i pisanje.....	15
5.2. Brojanje vremena	16
5.3. Arhitektura.....	17
5.4. Brodovi i navigacija.....	18
5.5. Poljoprivreda	19
5.6. Zanati	20
5.7. Znanost	21
5.8. Medicina	21
6. SPORT I IGRE	22
6.1. Timski sportovi u drevnom Egiptu	22
6.2. Lov i ribolov	23
6.3. Igre u drevnom Egiptu	24
6.3.1. Igre na ploči	24
6.3.2. Senet	25
6.3.3. Mehen.....	25
6.3.4. Aseb.....	25
6.3.5. Psi i čagljevi	25

6.3.6. Dječje igračke	26
6.3.7. Atletske igre	26
7. RELIGIJA	26
7.1. Važnost bogova u svakodnevnom životu	26
7.2. Najvažniji bogovi drevnog Egipta	28
ZAKLJUČAK.....	30
LITERATURA	31
SAŽETAK.....	32
SUMMARY.....	33

1. UVOD

Egipat je država u sjeveroistočnoj Africi. Sa sjevera ga okružuje Sredozemno more, Libijska pustinja na zapadu, dok ga sa istoka okružuje Arapska pustinja. Jedan dio egipatskog teritorija, Sinajski poluotok nalazi se na području Azije. Civilizacija drevnog Egipta slovi za jednu od najstarijih civilizacija svijeta. Drevni Egipćani su ostavili iza sebe mnoštvo kulturnog bogatstva, mnoštvo spisa, crteža, građevina. Nema tog čovjeka na ovome svijetu koji se ne divi i koji može osporiti tu snagu Egipćana, kako fizičku i duševnu, tako i snagu uma. Sav taj uspjeh proizašao je iz odlične prilagodljivosti Egipćana prostoru na kojem su živjeli. Ne samo da su za svoje vrijeme bili korak ispred svih, nego su današnjem čovjeku ostavili mnogo dobra koja su mu olakšali rad i život.

Upravo su Egipćani ti koji su osim u graditeljstvu, što je svima poznato, bili toliko dobri i u ostalim segmentima života. I oni su, točnije svaki Egipćanin imao je svakodnevni život, svoju privatnost, svoju radost, svoje igre, kako od male djece tako do najstarijih ljudi. Kako su provodili svoje dane, koje razonode su imali, što je seljak radio i na koje načine se borio da bi prehranio sebe i svoju obitelj, sve donosim na sljedećim stranicama. Isto tako popratit ćemo i njihov modni trend, kako oblačenje žena tako i muškaraca i djece. Popratit ćemo i njihovo šminkanje od kojeg je najpoznatija tehnika kohl, tj. izvlačenje crta od kraja oka prema sljepoočnici koji je i danas neizbježni dio ženinog svakodnevnog šminkanja.

Da bi svoj stil upotpunili sa raznim modnim dodacima imali su raznovrsne oblike nakita i pokrivala za glavu. Sve te modne dodatke, marljivo i pažljivo, sa velikom vjernošću prema svom gospodaru izrađivali su vješte zanatlije. Isto tako su i držali do svoje higijene pa je došlo do pojave kozmetike, raznoraznih krema, eteričnih ulja.

Bili su Egipćani i vješti u lovu i ribolovu, također i kojekakvim sportovima, skloni nadmudrivanju u raznim društvenim igrama. Sve su to vjerno popratili na svojim spisima, nama sada neiscrpnim izvorima. Sav taj njihov užurbani život popratila je i religija. Prinosili su žrtve, imali svoje rituale, svoje bogove. Što su snažni Egipćani za svoju okrepju pili, a što jeli, na koje su sve načine dolazili do hrane i pića saznajte u sljedećim odlomcima ovoga rada.

Kako je staroegipatska povijest dugo i veliko razdoblje koje traje više od 3000. godina podijelila se na manja razdoblja, odnosno na ove povijesne epohe:

Doba ujedinjenja – oko 3100. pr. Krista

arhaisko razdoblje (1. i 2. dinastija) – 2995 – 2635. pr. Krista

Staro Kraljevstvo (3 – 6. dinastija) – 2635 – 2155. pr. Krista

prvo prijelazno razdoblje (7 – 10 dinastija) – 2155 – 2040. pr. Krista

Srednje kraljevstvo (11. i 12. dinastija) – 2040 – 1785. pr. Krista

drugo prijelazno razdoblje (13 – 17. dinastija) – 1785- 1552. pr. Krista

Novo kraljevstvo (18 – 20. dinastije) - 1552 – 1070. pr. Krista

kasno razdoblje (21 – 31. dinastija) – 1070 – 332. pr. Krista

ptolemejsko razdoblje – 332 – 30. pr. Krista

rimsko razdoblje – 30. pr. Krista – 395.¹

¹ Igor Uranić, *Stari Egipat. Povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Zagreb: Školska knjiga, 2002, 22.

2. OBITELJSKI I RADNI ŽIVOT

Obitelj je bila veoma važna u drevnom Egiptu, a obiteljski život je započinjao veoma rano kod starih Egipćana. Muškarci i žene imali su tendenciju da stupaju u brak veoma mladi, a većina brakova bila bi poligamna, s muškarcem koji ima nekoliko žena. Muškarac je obično uživao viši status u obitelji te je imao glavnu ženu koja se smatrala važnijom od drugih. U drevnom Egiptu postojao je razvod braka, ali je bio velika rijetkost zbog predanosti Egipćana prema svetosti obiteljske zajednice.

Seljački život u drevnom Egiptu nije uvijek ugodan. Većina seljaka živjela je od zemlje kroz poljoprivredna sredstva. Žitarice, posebno pšenica, bila je glavna kultura na usjevima diljem drevnog Egipta. Kao rezultat nekolicine pašnjaka i skupoće mesa, većina seljačkih zajednica živjeli su i jeli skromno, odnosno dijetalnu hranu posebice žitarice, potkrijepljene sa manjom količinom povrća. Egipćani su bili jedni od prvih ljudi koji su uveli u upotrebu volovski vučen plug, no međutim, čak i uz tu tada modernu tehnologiju u obradi zemlje, poslovi u polju kao što su oranje, sadnja i na kraju krajeva žetva, bili su veoma teški i zahtijevali su ogroman napor i velik broj radne snage. Porezi su nametnuti na količinu zemljišta koja se obrađivala što je dodatno otežalo život većini seljačkih obitelji da se odmaknu od njihovog siromašnog života. Suvremeni pogledi na prisilan rad i robovski život u drevnom Egiptu su u velikoj mjeri kontradiktorni.

Danas je stvorena tvrdnja da su robovi u drevnom Egiptu zapravo prije vršili ulogu sluga negoli su to bili stvarni robovi primoravani na teški fizički rad. Druga tvrdnja govori kako su oni robovi koji su bili manje sretni u drevnom egipatskom društvu, zaista i bili primoravani na teški fizički rad te su obavljali teže poslove od drugih i trpjeli ponižavajući i degradirajući status u društvu. Smatra se da su velike piramide u drevnom Egiptu izgrađene uz prisilan rad, iako ova teorija podvrgnuta mnogim raspravama. Egipatska kultura poznata nam je kultura poznata po hramovima i grobnicama, od kojih su mnoga sačuvana, dok o faraonskim palačama i privatnim zgradama građana, a pogotovo o zgradama puka znamo tek iz različitih slika i prikaza hijeroglifa. Poznato je isto tako iz slikovnih prikaza da je ljudska snaga veoma često korištena u izradi građevina. ²

² Grga Novak, *Egipat*, Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1967, 185.

2.1. Uloga žena

Suprotno uvriježenom i široko rasprostranjenom mišljenju, žene nisu bile tretirane kao građani drugog reda, u biti često su bile tretirane kao jednake muškarcima. Dopušteno im je da imaju vlastitu imovinu, svjedoče na sudu, pa čak i da vode vlastite poslovne odnose baš kao i muškarci. Vidljivo je više puta da su žene vladale Egiptom kao faraoni, što dokazuje ovu tezu. Iako su egipatske žene tretirane bolje nego u drugim dijelovima svijeta u to vrijeme, one se i dalje doživljavaju kao primarne čuvarice doma i djece. Njihova primarna odgovornost jest da nadziru poslove u kući, kao što je odgoj djece i priprema obroka za obitelj. Za vrijeme velikih gozba žene su uživale u raznoraznim plesovima, te bogatoj hrani i piću.³ Viši stalež, odnosno gospodarice i supruge bogatih osoba imale su vlastite sluškinje koje su se brinule o gospodaričinom izgledu, te o njezinoj frizuri, šminki i ukrašavanju tijela.⁴

2.2. Uloga muškaraca

Muškarci su s druge strane, morali raditi na poljima i zaraditi njihovoj obitelji za život. Isto tako, obveza im je bila podizati usjeve kako bi se njihova obitelj mogla prehraniti. Iako se žene smatraju jednake muškarcima na mnoge načine, čovjek se još uvijek smatra glavom kuće, a od žena se očekuje da poštuju svoje očeve i muževe. Iako postoji još mnogo govora o robovima u drevnom Egiptu, uloga muških robova bila je nešto poput službenika. Neki od njih postali su obrtnici učeći zanat od svojih očeva ili majstora. Za vrijeme ceremonijalnih prijema muškarci su odvojeni od žena i njih poslužuju muški robovi, a žene ženski robovi.⁵ Muškarci većeg statusa u društvu imali su sluge koje su imale zadatak slušati zapovjedi gospodara, pratiti ga prilikom izlazaka, nositi mu sandale, praviti prolaz na ulici i primati u njegovo ime posjetitelje.⁶ Imena Egipćana bila su povezana sa raznoraznim značenjima religijskog tipa, ili mitološkog svijeta.⁷

³ Pierre Miquel, *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, Beograd, NIŠRO "Jež", 1984, 34.

⁴ Isto, 35.

⁵ Isto, 34.

⁶ Isto, 28.

⁷ Igor Uranić, *Životi Egipćana*, Zagreb: Arheološki muzej u Zagrebu, 2013, 203.

2.3. Djeca

Djeca su također važan dio obiteljske zajednice. U drevnom Egiptu bila je rasprostranjena misao da su djeca blagoslov bogova. Osobito je ova misao bila rasprostranjena u plemićkim i kraljevskim obiteljima. Primjera radi, slike kraljice Nefertiti i kralja Akhenatenona pokazuju ljubav i blisku vezu između roditelja i njihovih šest kćeri. U najsiromašnijim sredinama djecu podižu majke koje ih nose na grudima u torbi okačenoj oko vrata.⁸ Kod viših slojeva djecu podižu sluškinje koje se brine o njima dok ne stasaju. Mnoga djeca umiru veoma rano zbog različitih bolesti, a posebice u nižim društvenim slojevima zbog neuhranjenosti.⁹ Egipatska djeca se zabavljaju na raznorazne načine tipa klasičnih dječjih igara poput igre lovice, preskakanja ili natjecanja u trčanju. Dječake se uči hrvanju, lova, bacanju koplja ili kamena.¹⁰ Djevojčice se okupljaju na ulicama i igraju se odvojenim i različitim igrama od dječaka. Djevojčice koje žele pokazati spretnost igraju se različitim spravama poput lopte.¹¹

2.4. Nastambe za život

Kod siromašnijih seljaka kuće su bile izrađene od blata lijepljenog na šibljce, a umjesto krovova takve kuće su bile prekrivene stabljikama trske ili palminim granjem i lišćem.¹² Ljudi na selu spavali su na prostirkama. Pod je bio posut kravljim i ljudskim izmetom.¹³ To je privlačilo velike rojeve muha. Sva ta balega koja je bila po ulicama, puteljcima se skupljala te je nakon sušenja na suncu bila korištena za potplatu. Taj se običaj u Egiptu održao do današnjih dana.¹⁴ Oblik zaklona u starom Egiptu bile su kuće građene od opeke napravljene od blata sušenom na suncu. Prozori i vrata staroegipatskih kuća bili su prekriveni prostirkama kako bi zadržali muhe i druge insekte vani.

Domovi su bili ispunjeni ukrasima, slično kako se domovi ukrašavaju i danas. Plemići su obično imali veće kuće koje su bile podijeljene u tri područja (dnevna prostorija, hodnik i privatne odaje). Prvi kat gradskih kuća obično je bio rezerviran u poslovne i prijemne svrhe, dok su druga dva kata koristila kao privatne kuće građanima za

⁸ Pierre Miquel, *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, 28.

⁹ Isto, 29.

¹⁰ Isto, 30.

¹¹ Isto, 31.

¹² I. Uranić, *Životi Egipćana*, 2013, 28.

¹³ Isto, 28.

¹⁴ Isto, 28.

stanovanje. Palače velikaša bile su okružene jednim zidom, unutar kojeg se nalazio vrt, privatna kapelica, kuća za poslugu.¹⁵

S obzirom da tada nije bilo unutarnjeg vodovoda, kanalizacijski otpad morao se odlagati u rijekama, jamama, a ponekad u specifičnim slučajevima čak i na ulicama. Nastambe koje su građene za život bile su hladne iznutra i imale su ravne krovove, tako da su u ljetnim mjesecima ljudi mogli spavati na njima. Kuće su građene oko dvorišta, i sve kuhanje bilo je obavljano vani u dvorištima. Kuće višeg društvenog sloja zaštićene su visokim zidom od cigala, oduševljavajući zelenilom i raskošnim biljnim i životinjskim svijetom.¹⁶

Palače velikaša bile su uvijek okružene jednim zidom unutar kojega se nalazio vrt s jezercem, privatna kapelica i kuća za poslugu. Sama palača imala je u sredini veliku dvoranu oko koje su se nalazile sobe za stanovanje. Na krovovima bile su terase često raskošno uređene, a unutrašnjost pojedinih dvorana i soba bila je lijepo islikana. Radničke kuće bile su veoma male, poredane u dugim ulicama, koje su većinom imale jednu veću prostoriju za stanovanje, kuhinju i redovito još dvije male prostorije. Neke od njih imale su i svoju terasu. Kuće uglednih zanatlija nisu se ništa razlikovale od kuća velikaša.¹⁷

3. HRANA I PIĆE

Osnovna hrana u drevnom Egiptu bile su žitarice, od čega je najzastupljenija bila pšenica. Žitarice su bile ubirane i nošene u skladišta uz hramove. Žeteoci su se služili srpovima, a pratila ih je skupina koji su pobirali plodove i prenosili ih u košarama. Prije pohrane žita, seljaci su ga morali mlatiti, a to se obavljalo u blizini sela. Seljaci su istučeno žito grabili drvenim posudama i bacali ga u zrak kako bi vjetar razdvojio komadiće slomljenih stabljika od zrna. Transportiranje vreća obavljali su pripitomljeni magarci, ali i sami težaci. Stanovništvo Egipta obrađivalo je nilsku dolinu i veoma dobro poznavalo poplave Nila. Veoma su dobro napredovali u poljoprivredi i stočarstvu.

¹⁵ G. Novak, *Egipat*, 185.

¹⁶ P. Miquel, *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, 28.

¹⁷ G. Novak, *Egipat*, 185.

Uzgajaju domaće životinje poput ovaca, goveda i svinja, a pored toga idu i u lov na divljač koje je bilo u obilju.¹⁸

Većina seljaka hranila se hranom baziranoj na kombinaciji pšenice i povrća. S obzirom da su pašnjaci bili rijetki i teško dostupni, meso je bio skupo i rijeko tko si ga je mogao priuštiti. Glavni napitak drevnih Egipćana bilo je pivo. Pivo se pravilo od ječma baš kao što je to i danas. Vino se proizvodilo u manjim količinama, i prvenstveno se moglo pronaći na stolovima bogatih plemića. Bijeli kruh bio je najčešća hrana i važna namirnica u drevnom Egiptu. Egipćani su imali običaj u kruh stavljati začine, te sezonske plodove kao na primjer med, voće, sjemenke sezama i ljekovito bilje. Glavni izvor proteina bila je riba koja se izlovljavala iz Nila. Viši slojevi društva uživali su u mesu, dok su se niži slojevi hranili uglavnom žitaricama.¹⁹

3.1. Uloga Nila u proizvodnji hrane i pića

Rijeka Nil je iznimno važan dio staroegipatskog života. Ne samo da je rijeka primarni izvor pitke vode, nego je isto tako imala sposobnost da proizvede plodno tlo koje je Egipćanima bilo potrebno za preživljavanje. Većina Egipta je suha pustinja, a godišnje poplave koje rijeka provede dopuštaju vodi da teče na obalama, tako da biljke mogu dobiti potrebnu vodu za rast. Posljedično s time, mnogi gradovi i sela su se podigla u okolini rijeke Nil. Osim toga, na Nilu su Egipćani uzgajali papirusnu trstiku koju su koristili za izradu papira i kao građevinski materijal. Glavni oblik prijevoza u drevnom Egiptu bili su brodovi koji su prometovali po Nilu, a prevozili su ljude i robu. Isto tako Nil je korišten u navodnjavanju za uzgajanje hrane. Kanali navodnjavanja bili su mreža kojim su Egipćani dopremali vodu u udaljenije dijelove, kako bi ondje lakše proizvodili potrebnu hranu te uzgajali žitarice i povrće. Unatoč velikim površinama u drevnom Egiptu koji su bili prekriveni pustinjom, rijeka Nil davala je oko svoga korita izrazito plodno tlo. Nil se koristio za transport skupocjenih namirnica koja su se galijama dopremala do luka, a odatle do bogataških stolova.²⁰ Za vrijeme velikih poplava Nila održavale su se velike gozbe u kojima su uživali svi slojevi društva, i gdje su bila

¹⁸ G. Novak, *Egipat*, 15.

¹⁹ Isto, 29.

²⁰ P. Miquel, *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, 39.

pripremana razna jela.²¹

3.2. Način pripremanja hrane i korištene namirnice

U drevnom Egiptu ljudi konzumiraju različite oblike hrane i pića ovisno o lokaciji. Surovi uvjeti u sjeveroistočnoj Africi u kojoj je smješten Egipat i tadašnji razvijeni alati doveli su do određenih recepata i oblika hrane koju su stari Egipćani koristili. Za pripremu jela koristilo se razno posuđe, kao i kamene posude, palete i slični pribor.²² Antički svijet općenito nije dobro razdoblje za ljudsko zdravlje. Životni vijek u tadašnje vrijeme bio je mnogo kraći nego li danas, a životni uvjeti bili su kud i kamo lošiji nego što su u današnje vrijeme.

U ishrani ljudi su koristili manje hranjive namirnice bazirane na žitaricama i povrću, no međutim prosperitet i plodna zemlja Egipta napravila je to podneblje zemljom obilja, posebice za bogati sloj društva. Općenito govoreći, bilo je dosta hrane i pića u drevnom Egiptu, samo je istu bilo puno teže pripremiti nego li je to danas. Kroz različite periode u drevnom Egiptu mijenjao se način pripremanja hrane. Isto tako određeni dijelovi Egipta imali su svoje posebne načine pripremanja i oblike hrane. Tako su dijelovi Egipta bliži Bliskom Istoku, koji su bili bliže mrežama trgovine i isprepletanju kultura, imali neke segmente bliskoistočne kuhinje. Dakle, hrana je bila kombinacija kuhinja dvaju kontinenata Afrike i Azije. U pripremi hrane, zbog nedostatka drveta u kuhinjama se vatra ložila od travnog bilja i suhe goveđe balege.²³

Najpopularnija stavka obroka u drevnom Egiptu bio je kruh. Pšenica i ječam bile su glavne krušarice u staroegipatskom uzgoju. Kuhari su radili kruh od brašna proizvedenog od tih žitarica. Neke sjemenke i orašasti plodovi također su poslužili u izradi kruha, kao i određene sezonske biljke kako bi se poboljšao okus. Kruh su u prehrani koristili svi slojevi društva, od seljačkog stanovništva do faraona. Kruh je bio osnovna hrana naroda, a po osobi se trošilo okvirno deset manjih kruhova.²⁴

²¹ P. Miquel, *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, 44.

²² G. Novak, *Egipat*, 15.

²³ P. Miquel, *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, 6.

²⁴ Isto, 7.

Drevni Egipćani obrađivali mnoge kulture kao što su celer, češnjak, grah, grašak, orasi, leća, zelena salata i mnoge druge. Isto tako postoje dokazi korištenja maslinova ulja u prehrani kao jedne od često korištenih namirnica. Od voća korištene su smokve, grožđe, dinje i drugo. Mesne namirnice slične su onima koje se danas koriste na sjeveroistoku Afričkog kontinenta. Životinje korištene za meso bili su: golub, prepelica, ovce, goveda, riba i svinjetina. Mlijeko je još jedan od izvora hrane, a također je korišteno i za proizvodnju sira i maslaca. Drevni Egipćani u svojoj kuhinji koristili su mnogo začina. Neki od najpoznatijih koje su koristili bili su senf, sol, kumin, korijander, med, kopar i ocat. S obzirom da starim Egipćanima nije bio poznat šećer kakvog danas poznajemo, hrana se zaslađivala medom kojeg su pronalazi u prirodi.²⁵

3.3. Alati korišteni za pripremanje hrane

Tradicionalne namirnice i jela u drevnom Egiptu spravljale su se na sličan način kako se pripremaju i danas. Najočitiji primjer toga su kruh i meso. Za pripremanje kruha korištene su krušne peći slične kakve se koriste još i danas. Pekar bi ubacio komad tijesta u krušnu peć na užarenu stjenku pećnice te bi nakon nekog vremena dobio kruh ravnog oblika. Mužar i tučak oblici su kuhinjskog oruđa od davnih vremena i ostali su ne promijenjeni do današnjih dana ponajprije radi njihove praktične upotrebe. Napredak tehnologije donio je ogromne pogone za preradu žitarica i mljevenje istih u brašno ili usitnjavanje drugih namirnica u prah, no drevni Egipćani koristili su ove osnovne alatke, mužar i tučak, za usitnjavanje osnovnih namirnica u kuhinji. Vino se stavljalo u glinene čupove.²⁶ Keramika je isto tako jedan od važnijih alatki u kuhinji. Keramičke posude korištene su za pečenje kruha na vatri, kao posuda za kuhanje mesa i povrća te za pohranu maslinovog ulja. Voće se stavljalo u pletene košare radi lakšeg baratanja istim.

Bogati slojevi društva i faraonske kuhinje za kuhanje koristili su metalno posuđe za pripremanje hrane, kao osnovni pribor u kuhinji i zamjenu za keramičko posuđe. S obzirom da je metalno posuđe bilo dosta skuplje od keramičkog siromašni sloj društvo teško si ga je mogao priuštiti. Kao osnovni pribor drevni Egipćani su koristili prste. Osim keramičkih i metalnih posuda za kuhanje, prisutni su i tave, lonci te noževi i žlice kao alati za pripremanje hrane. Drevni Egipćani su hranu pripremali na način da su je pekli

²⁵ P. Miquel, *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, 39.

²⁶ Isto, 11.

i kuhali na vatri. U pripremi jela korišteno je razno posuđe, a Egipćani su s vremenom napredovali i u izradbi kamenih posuda, paleta, drvenih pomagala i sličnog pribora.²⁷

3.4. Pića u drevnom Egiptu

Najrasprostranjeniji oblik pića u drevnom Egiptu bilo je pivo. Pivo se lako pripremalo i bilo je dostupno širokim masama i nižim slojevima društva i pilo se svakodnevno u svim uzrastima.²⁸ Za proizvodnju piva, kao i za proizvodnju kruha koristio se ječam kojeg su napola skuhalo, namakali u vodi i ostavljajući dobivenu smjesu da odstoji. Vino je također bilo dostupno, ali je bilo predodređeno samo za uže, bogatije slojeve društva. Berba grožđa obavljala se u kolovozu i rujnu. Grožđe se bralo rukama i nosilo se u košarama, a radilo se u grupama od 5-6 ljudi. U grobnicama upravitelja dosta česti prikazi bili su upravo obrada grožđa, gaženje i drugi postupci.²⁹ Važan ključ za pronalaženje informacija o prehrani drevnih Egipćana jesu umjetnička djela koja prikazuju vrste hrane i pića, te načine konzumiranja istih. Isto tako prikazani su načini pripremanja hrane i aspekti svakodnevnog života.

4. MODA

Moda kod drevnih Egipćana bila je specifičnog tipa i vrlo razvijena za ono doba antičkog svijeta. Žene svih klasa nosile su povez oko gležnja izrađen od platna. Seljačke žene nosile su obične platnene haljine, a mnogi kipovi i prikazi drevno egipatskog života pokazuju djevojke sluškinje kako nose haljine napravljene od obojene tkanine s ušivenim kariranim uzorkom. Viša klasa nosila je naborane haljine s resama, ponekad pokrivene prozirnim plaštem. Formalna odjeća često je puta bila više razrađivana, i u kasnijem razdoblju preuzeta od Grčke ili Rimske mode. Egipćanima muškog roda i slabijeg socijalnog statusa često je jedini odjevni predmet bio komad tkanine omotan oko bokova. Ovakav stil odijevanja najčešće je korišten pri teškom fizičkom poslu, jer je s obzirom na vrućine olakšavao rad. Muškarci više klase

²⁷ G. Novak, *Egipat*, 15.

²⁸ P. Miquel, *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, 7.

²⁹ I. Uranić, *Životi Egipćana*, 28.

nosili su suknje do koljena koje su bile izrađivane od pravokutnog komada tkanine, s naborima ili ravnom prednjicom. Oni su omotavali te suknje oko svoga tijela na način da su ih vezali ili koristili nešto da ih učvrsti u mjestu. Ponekad tijekom hladnog vremena, znali su nositi i ogrtače koji su im prekrivali veći dio tijela.³⁰

Na prikazima djece iz drevno egipatskog razdoblja vidljivo je da siromašna djeca nisu nosila odjeću do pubertetskog razdoblja. Bogata djeca nosila su odjeću sličnu svojim roditeljima, ali u manjim dimenzijama. Djevojke su se kupale u tankim lanenim haljinama s trakom na glavi.³¹ Egipćani su svoju djecu obavezno brijali zbog čistoće i lakšeg održavanja. Kao i odrasli, djeca su nosila šminku, uključujući i kohl koji se pravio od čađe i drugih materijala koji su i danas korišteni kao koncept iz kojeg je nastao moderni tuš za oči.

4.1. Odjeća i obuća

Stari Egipćani nosili su odjeću napravljenu od lana, laganog i svijetlog materijala, u komadima zamotanih preko ili omotanih oko tijela. Drugi odjevni predmet bile su sandale napravljene od kože ili biljnih vlakana i pokrivala za glavu koja su često bila povezana s bogovima i faraonima. Čistoća je vrlo važan segment u životu starih Egipćana. Oni su imali svakodnevni ritual kupanja u rijeci ili kupanje kod kuće u vodenim bazenima ispunjenim vodom iz rijeke. Za kupanje se nije koristio sapun. Umjesto sapuna, za kupanje je korištena krema za čišćenje koja je bila izrađena od ulja, limete i parfema. U drevnom Egiptu bio je običaj da svo stanovništvo, muškarci, žene i djeca svih klasa nose šminku, pri čemu je najpopularniji oblik šminke bilo iscrtavanje oko očiju koje je nošeno ne samo u kozmetičke svrhe, nego je i štitilo kožu od jakog sunca.³²

Gotovi svi stari Egipćani nosili su nakit. Najrasprostranjenije bile su amajlije i prstenje koji su nošeni kako u modne, tako i u vjerske svrhe. Probušene uši, amajlije, narukvice i ogrlice bili su uobičajen nakit među seljacima, dok je bogatiji sloj stanovništva nosio ogrlice ukrašene dragim kamenjem te nakit izrađen od zlata i srebra. Mala djeca u

³⁰ Dostupno na: <http://www.ancient-egypt-online.com/daily-life-in-ancient-egypt.html> (posjeta 31.8.2016.)

³¹ P. Miquel, *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, 30.

³² Dostupno na: <http://www.ancient-egypt-online.com/daily-life-in-ancient-egypt.html> (posjeta 31.8.2016.)

drevnom Egiptu često nisu nosila odjeću, ali im je svakako bio stavljan nakit oko vrata. Većina saznanja o egipatskoj modi, stilu i načinu odijevanja dobivena je iz kipova i zidnih slika pronađenih na lokalitetu drevnog Egipta, iako su neki primjerci odjeće pronađeni u grobnicama i kućama. Grobnice su isto tako sadržavale setove za šminkanje te spremnike parfema i nakita koji datiraju u različitim vremenskim periodima.

Za proizvodnju velike većine odjeće, Egipćani su najčešće koristili lan. Platno lana idealno je za područja sa vrućom klimom, s obzirom da je lagano, prozirno i hladno. Najčešća boja odjeće koja je korištena bila je bijela, jer se ona najlakše održava, a to je i prirodna boja platna, no također je kao boja odjeće korištena crvena, plava i žuta. Pored velikih tkalonica korišteni su i mali tkalački stanovi koje su koristili obrtnici i seljaci.³³ Za razmjenu, odnosno kupovinu odjeće i obuće korišteni su sajmovi na kojima je bila razvijena trgovina, gdje su se državni činovnici brinuli da se plate sajmišne dadžbine.³⁴ Odjeća je nošena na način da je bila prebačena preko tijela te je bila povezana ili ušivena na nekoliko mjesta, odnosno ključnih točaka na kojima se platno pričvršćivalo. Ostali odjevni predmeti izrađivani su od vune. Ovakav tip odjevnih predmeta koji je izrađivan od vune rijetko su pronalazeni jer grobnice nisu idealno sklonište za predmete izrađivane od životinjskog porijekla, drugim riječima takvi predmeti nisu mogli podnijeti takve uvjete održavanja i nisu ostali očuvani kroz tako dug vremenski period. Uobičajena obuća korištena u drevnom Egiptu bile su sandale.

Sandale su bile najrasprostranjeniji oblik pokrivala za stopala, te su najčešće izrađivani od biljnih vlakana ili kože, ukrašeni i obrubljeni krznom. Sandale proizvode sitni obrtnici, trgovci i zanatlije koji se okupljaju u prometnim ulicama. S obzirom da se sandale proizvode od kože u štavionicama, iz njih se pružaju neugodni mirisi jer se koža obrađuje i suši vani.³⁵ Obućari proizvode sandale od veoma tanke kravlje kože, a džonovi mogu biti i od upletenog papirusa.³⁶

³³ G. Novak, *Egipat*, 96.

³⁴ Isto, 96 – 97.

³⁵ P. Miquel, *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, 22.

³⁶ Isto, 17.

4.2. Frizura i pokrivala za glavu

Egipćanima je čistoća bila jedan od važnijih čimbenika života. Vjerovali su i osjećali da kosa može čovjeka učiniti nečistim, te je sukladno takvom načinu života većina muškaraca brijala lica i glave. Svećenici su imali dužnost brijati cijelo tijelo. Bogati sloj društva imao je običaj brijati glave, te nositi perike napravljene od ljudske kose, ponekad pomiješane s biljnim vlaknima.

Faraoni su najčešće ukoliko nisu nosili krunu, nosili pokrivala ukrašena horizontalnim naborima. Službeni znaci kraljevske vlasti bili su pastirski štap u obliku kuke i trostruki bič.³⁷ Faraonska pokrivala za glavu sasvim su uobičajena pojava u prikazima egipatskih kraljeva. Takav stil samo je jedan od mnogih načina uređenja kose drevno egipatske mode. Najbolji prikaz raznovrsnosti egipatske mode, odnosno načina pokrivanja glave i oblika pokrivala za glavu vidljiv je u prikazu egipatskih božanstava. Ondje je vidljivo da svaki staro egipatski bog ima vlastiti oblik pokrivala za glavu, koji je bio uobičajen tip mode u drevnom Egiptu. Isto tako, čest prikaz žena prikazuje raskošan stil mode i različita pokrivala za glavu koja su bila nošena u određenom periodu drevnog Egipta.

4.3. Nakit

Drevno egipatski nakit bio je iznimno popularan u cijeloj povijesti egipatske nacije, kao i u antičkom svijetu općenito. Iskapanje grobova pokazuje da su kraljice Egipta gotovo uvijek pokapane uz mnoštvo nakita koji će se koristiti u zagrobnom životu. U egipatskom su društvu sve klase i svi slojevi društva nosili nakit. Popularna vrsta nakita je amulet, za kojega se vjeruje da osim što ima svrhu uljepšavanja vlasnika, isto tako pomaže u njegovoj zaštiti od zlih sila. Amajlije koje su nošene kao svakodnevni nakit, često su izrađivane u obliku svetih simbola, poput oka Horusa. Oba spola nosila su ogrlice i narukvice od dragog kamenja i koralja. Velika većina prstenja imala je na sebi pečat. U Novom kraljevstvu javlja se nova moda između Egipćana, kada se počinju bušiti uši i nositi naušnice. Količina nakita koju je pojedinac nosio, često prikazuje njegovu društvenu poziciju i razinu bogatstva. Čak i siromašni, koji si nisu mogli priuštiti

³⁷ Stara povijest, moderan magazin za staru povijest, <http://www.starapovijest.eu/faraoni-starog-egipta/> (posjet 9.9.2016.)

mnogo, pokušali su se ukrašavati sa što je više moguće nakita. Iako nakit od običnog puka nije bio niti blizu skup i dragocjen kao onaj od viših staleža, bio je veoma vedrih boja i izrađivan od lako dostupnih materijala kao što je na primjer keramika. U krugovima obrtnika formirala se hijerarhija direktora, upravitelja, majstora i pomoćnika. Niži obrtnici bili su radna snaga u poslovima kao što je rezanje kamena, lijevanje bronce, proizvodnja nakita i slično.³⁸

Pri izradi nakita, najpopularniji metal koji se koristio u tom postupku bilo je zlato. Njegova laka obrada i sjaj održavali su ga najcjenjenijim nakitom koji se mogao izraditi. Najčešće se zlato ukrašavalo sa raznim dragim kamenjem kako bi poprimilo još veću cijenjenost i sjaj. Ostali jeftini materijali korišteni su da nalikuju dragom i poludragom kamenju. Obojeni cement, na primjer, prekrivan je tankim slojem prozirnog kvarca kako bi izgledao kao cijenjeni nakit. Počevši od Novog kraljevstva, zlatari su izrađivali predmete od stakla u boji. Cilj egipatskih zlatara bio je napraviti šarene predmete, ali ne i predmete koji reflektiraju svjetlost. U pustinji se vrijedno traga za skupocjenim kamenjem, naročito za tirkizom. Egipatski draguljari od ovog kamena stvaraju remek djela i raznorazni nakit.³⁹

4.4. Šminka

Setovi za šminkanje najčešće su pronalazeni u grobnicama bogatog sloja društva te faraona i egipatskih kraljica. Setovi za šminkanje bili su pohranjivani u malene kovčežice, a sadržavali su brončana ili bakrena ogledalca, malene staklenke sa šminkom, te masti i razne aplikatore koje su koristili. Šminku su koristili i muškarci i žene jer ih je štitala od štetnog djelovanja pustinjskog podneblja. Za pougljavanje očiju i izvlačenje poznatih egipatskih crta sa kraja oka prema sljepoočnici, korišten je kohl. Kohl je crna tvar koja je služila kao potpora za uljepšavanje i zaštita od odsjaja sunca. Kozmetičari su koristili crveni oker, te ga miješali s mastima i balzomom kako bi izrađivali ruž za usne. Malahit je korišten da bi se dobio zeleni, a galena da bi se dobio tamno sivi pigment. Egipćani su koristili parfem kao dezodorans. Na glavama su nosili češere sa parfemom, posebice na velikim gozbama. Kada bi se češeri istopili, ispuštali bi osvježavajuće mirise u zrak. Egipćani su veliku pažnju posvećivali svojoj higijeni pa

³⁸ I. Uranić. *Životi Egipćana* 32.

³⁹ P. Miquel, *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, 19.

ne čudi što je pojava prvih kozmetičkih proizvoda vidljiva upravo tamo. Veoma je malo poznato da je zubna pasta zapravo izum starih Egipćana, koji se još tada koristio. Budući da su kruh i namirnice koje su jeli imale veliku količinu prašine i pijeska u sebi, Egipćani su imali enormne probleme sa zubima. Izmislili su pastu za zube i četkicu u nastojanju da se brinu za svoje zube, te su ih držali čistim od prašine i pijeska. Prva pasta za zube napravljena je od raznih sastojaka, od kojih su neki bili jaja, pepeo i tlo sa volovskih kopita. Drevni Egipćani su osim paste za zube i četkice, izmislili i bombone protiv zadaha, u koje su stavljani myrrh, tamjan i cimet koji su kuhani u medu i oblikovani u male kuglice koje su se topile u ustima.⁴⁰ Postoje mnogi zapisi o održavanju zuba u drevnom Egiptu, iz čega je vidljivo da su veliku pažnju posvećivali oralnoj higijeni i razvoju dentalne medicine.

5. TEHNOLOGIJA

Mnogo toga se može pripisati starim Egipćanima, čak i neki od najranijih oblika tehnologije, kao i izume koje koristimo još i danas. Drevni Egipćani bili su inovatori u astronomiji, matematici, medicini i u arhitekturi. Iako je drevni Egipat obično povezan sa faraonima, mumijama i piramidama, veliki broj drevnih egipatskih izuma, od kojih će neki biti navedeni u nastavku, koristi se još i danas u našem svakodnevnom životu.

5.1. Papir i pisanje

Stari Egipćani bili su među prvim grupama ljudi koji su naučili pisati i voditi evidenciju o događanjima koji su im se dogodili u njihovom svakodnevnom životu. Prvi oblik pisanja je u obliku hijeroglifa koji su jednostavno rečeno, bili crteži koji prikazuju priču. Hijeroglifi su jedni od najstarijih artefakata u današnjem svijetu, a Egipćani su ih koristili za vođenje točne evidencije i održavanjem kontrole nad carstvom. Papirus je bio prvi oblik trajnih listova papira za pisanje, a drevni Egipćani bili su ti koji su ga razvili. Materijal se naziva „papirus“ jer je sirovina od koje se dobivao taj finalni proizvod, bila

⁴⁰ Dostupno na: <http://www.ancient-egypt-online.com/ancient-egypt-technology.html> (posjeta 31.8.2016.)

biljka papirus. Stari Egipćani koristili su papirus za dokumentiranje religijskog teksta i drugih važnih dokumenata. U drevnom Egiptu provođena je masovna proizvodnja papirusa koji je bio prodavan drugim antičkim civilizacijama, kao na primjer Grcima, za bilježenje njihove svakodnevnice. Jedna od brojnih inovacija u drevnom Egiptu je crna tinta. Egipćani su bili veoma talentirani u proizvodnji crne, ali i ostalih pigmenata tinte. Proces i dubina boje korištene u egipatskom izumu tinte, bio je toliko dobro proveden da su te sjajne boje vidljive i danas, tisućama godina kasnije. Papirus je bio jedno od glavnih prirodnih bogatstava Egipta koje je raslo na rijeci Nil. Stanovništvo je sakupljalo stabljike papirusa koje su koristilo za izgradnju koliba.⁴¹ Listovi papirusa su korišteni za pisanje, izdanci za jelo, a od kore su se plele korpe, užad i od dijela kore su se pravile sandale.⁴² Listovi papirusa pravi se od srži biljke izrezane na tanke trake. Dva tanka sloja redaju se jedan preko drugog, natapaju se, slažu i udaraju dok se ne dobije jedan list, koji prilijepljen za druge listove stvara jedan list papirusa.

Stari Egipćani imali su u svojoj dugoj povijesti više različitih pisama. Prvo je hijeroglifsko koje nastaje u trećem tisućljeću prije Krista i sastoji se od slika i simbola kao što su ljudi, životinje, pojedini dijelovi tijela, predmeti iz svakodnevne uporabe, nebeske pojave i drugo. Drugo pismo bila je takozvana hijeretika koja je pisani oblik hijeroglifa. Javlja se nekoliko stoljeća kasnije, odnosno uporabu papirusa. U 6. stoljeću prije Krista javlja se još jedno pismo, a to je demotsko ili „narodno“ pismo.⁴³

5.2. Brojanje vremena

Drevni egipatski kalendar izumljen je prije više od 5.000 godina, i bio je izvorno temeljen na 12 mjeseci lunarnog ciklusa. Egipćani su grupirali mjesece u tri sezone od po četiri mjeseca, kako bi se podudarale s rijekom Nil, odnosno sa sezonskim poplavama Nila. Ovaj kalendar nije bio izrazito precizan, te su uskoro primijetili da iako je rijeka poplavljivala svake godine krajem šestog mjeseca, raspon poplave bio je 80 dana. Stoga, nakon što su primijetili da se vodostaj rijeka podiže i poplavljuje obale u vrijeme podudaranja Sunca s izlaskom zvijezde Sirius, oni temelje svoje godine na ciklusu ponovnog pojavljivanja ove zvijezde, učinkovito primjenjujući načela astronomije da bi razvili precizniji kalendar koji je sposoban pratiti dane u godini. I

⁴¹ P. Miquel, *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, 12.

⁴² Isto, 6.

⁴³ I. Uranić, *Stari Egipat, povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, 62.

danas, u modernom vremenu, i dalje se koristi isti model praćenja vremena koji su izumili drevni Egipćani. Drevni Egipćani bili su jedna od prvih grupa ljudi koji su dijelili dan na jednake dijelove pomoću određenog vremenskog uređaja. Neki od najranijih oblika satova bili su sunčani satovi, satovi pomoću sjene ili obeliska. Općenito, prolazanje dana određivano je prema poziciji sunca, a prolazak noći određivana je prema usponu i padu zvijezda. Drevni Egipćani koristili su i vodene satove, u kojima je pomoću raznoraznih zdjela sa rupom na dnu, računano vrijeme. One su plutale na vodenoj površini te im je dopušteno da se napune vodom na način da je podizanje razine vode predstavljalo broj sati koji su protekli. Vodenim satovima su se uglavnom koristili svećenici, jer su im vodeni satovi dopuštali načine mjerenja vremena neovisno o suncu i bili su točniji mjerač vremena za obavljanje posebnih vjerskih obreda.⁴⁴

5.3. Arhitektura

Stari Egipćani poznati su po svojim masivnim konstrukcijama i izvrsnoj arhitekturi. Mnogi od njihovih najranijih građevine stoje i danas, nakon što su podvrgnute ratovima, prirodnim nepogodama, propadanju i drugim nepovoljnim elementima. Staroegipatska zdanja ostala su čuda arhitekture i u današnjim vremenima, poput Velike piramide u Gizi, koja je jedno od sedam svjetskih čuda. Prvi istinski trokutasti oblik piramide se ubraja u mnoge drevne egipatske izume, iako je bilo nekoliko pokušaja kako bi se postigao savršen oblik. Egipćani su bili prvi koji su izmislili i zapošljavali organiziranu radnu snagu, kako bi stvorili veličanstvene kamene strukture, među kojima su i piramide. Ta radna snaga je pravila cigle za gradnju, iskapali su i nanosili zemlju, sve za dobrobit vladara.⁴⁵

Svaki faraon je sebi gradio prijestolnicu, a to je počeo redovito raditi 4 godine nakon stupanja na prijestolje. Nakon 30 godina sjedenja na prijestolju pravi si i drugu prijestolnicu. Isto tako, odmah do prijestolnice nalazio se i grob koji bi gradili čim zavlada. Kako su se vladari natjecali da svoje prethodnike nadvise u gradnjama, iskorištavali su svoje graditelje što su više mogli, a oni su pak s druge strane nastojali da svoju struku što bolje usavrše.⁴⁶ Kada se uzme u obzir da je za izgradnju samo

⁴⁴ Dostupno na: <http://www.ancient-egypt-online.com/ancient-egypt-technology.html> (posjeta 31.8.2016.)

⁴⁵ G. Novak, *Egipat*, 40-41.

⁴⁶ Isto, 40-41.

jedne piramide bilo potrebno cijelo desetljeće, veličina organiziranog rada potrebna za takvo dostignuće prelazi izračune svakog mišljenja. Kako bi se izgradile takve veličanstvene građevine, Egipćani su koristili jednostavne strojeve koji su im olakšavali određene elemente rada. Dio onoga što je učinilo mogućim za izgraditi velike građevine i spomenike bilo je koristiti jednostavne strojeve za zapošljavanje u određenom procesu rada. Tako su u građevinarstvu najčešće korišteni rampa i poluga koji su neki od najpoznatijih građevinskih izuma koje su stari Egipćani razvili, a načela koja ih vode i dalje su veoma korištena u građevinarstvu i danas.

Egipatski graditelji najviše napora ulagali su u gradnju nasipa i kanala, te su na taj način sačuvali Egipat od poplava, a istovremeno pogodovali interesima poljoprivrede.⁴⁷ Egipćani su u vezi s vjerom gradili mnoštvo hramova bogovima, u osnovi kuće kakve i svojim vladarima, pa kako se razvijao plan kraljevskog dvora, razvija se i plan hrama. Hramovi se već od II. Dinastije grade iz kamena, ali malog volumena, da ga za IV. Dinastije zamijene ogromni blokovi.⁴⁸ Graditelji su gradili piramide, ovisno od razdoblju. U ranijim razdobljima piramide su bile manje i stepenastog oblika dok su u kasnijem razdoblju bile sve veće i velebnije. Pred piramidom se obično nalazio posmrtni hram i brojne dvorane za čuvanje svega onoga što je kralju poslije smrti trebalo. Uz piramide su se gradile i sfinge kao čuvari grobova vladara. Arhitekti su stvarali veličanstvene piramide zajedno sa sfingama i posmrtnim hramovima do njih.⁴⁹ Piramide su grobnice koje su Egipćani gradili u doba starog i srednjeg carstva kao vječnu kuću za tijelo faraona.⁵⁰

5.4. Brodovi i navigacija

Trgovina je bila važan dio antičkih civilizacija i kultura pa je posjedovanje brodova bilo iznimno važna komponenta. Stari Egipćani zaposlili su znanstvenike koji su poznavali aerodinamiku u svojim brodogradilišnim procesima za izgradnju brodova, kako bi ih izgradili na najbolji mogući način te kako bi hvatali vjetar i kako bi vesla lako prolazila kroz vodu. Drevni Egipćani su razvili sustav korištenja brojnih jedara koja se dalje mogu mijenjati za plovidbu brodova nasuprot vjetru i koristeći bočne vjetrove. Isto tako,

⁴⁷ G. Novak, *Egipat*, 40.

⁴⁸ Isto, 66.

⁴⁹ Isto, 70.

⁵⁰ P. Miquel, *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, 48.

drevni Egipćani došli su do spoznaje korištenja rešetki konopa za jačanje njihovih brodova, kao i za postavljanje montiranih kormila na svojim brodovima za uspješnije manevriranje i upravljanje brodom. U početku, Egipćani su gradili manje brodove od trstike papirusa, no s vremenom su počeli graditi sve veće i snažnije brodove od cedrovine, s obzirom da su im bile takve potrebe zbog rasta trgovine i proširenja plovnih puteva. Za gradnju brodova korišteni su obrtnici. Oni nisu bili samostalno obrtnici, nego su oni poput seljaka bili ljudi čiji je posao pripadao vladaru. Oni su radili u prvom redu za vladara, dakle za državu tog vremena; slobodnih obrtnika tada nema. Za izradu većih građevina ili brodova korišteni su robovi za sve vrste nižih i težih poslova.⁵¹

5.5. Poljoprivreda

Uz trgovinu, poljoprivreda je isto tako važna grana drevnih civilizacija, podjednako kao što je to i danas slučaj. Bez dovoljne površine poljoprivrednog zemljišta i usjeva, nema dovoljno hrane kako bi ljudi mogli preživjeti. S obzirom na povoljnu klimu, plodnu zemlju i periodične poplave od Nila, Egipat je bio iznimno plodna poljoprivredna zemlja sa po dvije žetve tokom jedne godine. Jedan od najvažnijih izuma u poljoprivredi od starih Egipćana bio je volovski vučeni plug. Plug je imao oblik slova A kojemu je jedan kraj, onaj s kojim se ore bio nešto kraći. Taj kraći kraj bio je našiljen.⁵² Iako se razlikuje od današnjih plugova kakve poznajemo, prvi volovski vučeni plugovi pojavljuju se u drevnom Egiptu oko 2.500 godine prije Krista. Ovaj napredak u poljoprivredi zahtijevao je razvijenu i stručnu obradu metala kako bi se oblikovao plug, kao i stočarstvo koje je bilo razvijeno kako bi se opskrbio dovoljan broj stoke za obradu zemlje.

Iako je većina Egipta prekrivena pustinjom, ondje se isto tako nalaze velike površine poljoprivrednog zemljišta prekrivenog plodnom crnicom koji se nalazi uz obalu rijeke Nil. Ovo područje je izrazito korisno za uzgoj usjeva kao što su pšenica i raznorazne vrste povrtlarskih kultura. S obzirom na periodična razdoblja poplava, a isto tako i suša, u drevnom Egiptu je bio veoma dobro razvijen i rasprostranjen sustav navodnjavanja. Sustav navodnjavanja razvili su pomoću načela hidrauličkog inženjerstva. Takvi sustavi su dizajnirani za zamjenu oborina tijekom razdoblja suše. Rani dokazi pokazuju

⁵¹ G. Novak, *Egipat* 84 – 84.

⁵² I. Uranić, *Život Egipćana*, 28.

da se sustav navodnjavanja koristio u starom Egiptu još u dvanaestoj dinastiji, koristeći jezero Fayum kao rezervoar za pohranu viškova vode.

Vladari i pojedinci iskorištavaju zemlju za svoje svrhe, upotrebljavajući za to radnu snagu seljaka-radnika i robova. Vladari su iz palača upravljali seljacima koji su obrađivali zemlju. Za vrijeme Srednje države seljaci postaju punopravni građani koji se nazivaju „sekhetiu“ ili „oni koji žive u gradu“, dakle građani. Seljaci više nisu vezani uz zemlju kao roblje kako su to bili u doba Stare države.⁵³ Nakon povlačenja vode od poplave iz doline Nila zemlja se obrađuje. Za vrijeme žetve pisari mjere količine žita i određuju koliko ostaje za sjeme, a što se mora predati gospodarima, faraonovim ljudima i svećenicima.⁵⁴ Za uzgajanje stoke mogućnosti su imali samo veliki posjedi, s obzirom da je većina doline Nila bila pod usjevima.⁵⁵

5.6. Zanati

Staroegipatski zanati poznati su po svojim vještinama i načinu obrade određenih vrsta materijala. Egipatske zanatlije su čovječanstvu dali remekdjela umjetnosti i savršenstva zanata.⁵⁶ Zanatlije su radile u prvom redu za vladara. Bili su to radnici na kamenu, kožari, zidari, postolari, drvodjelci, tkalci, a onda i oni koji su radili finije zanate, točnije, zlatari i umjetnici.⁵⁷ Drevni Egipćani su imali napredno znanje obrade stakla. Izrađivali su staklene perle različitih boja već 1.500 godina prije Krista tijekom vremenskog razdoblja Novog kraljevstva. Kuglice su izrađivane od rastaljenog stakla koji je bio omotavan oko metalne šipke te su vjerovali da ima čarobne moći. Također su izrađivali staklenke, boce, čaše i stakleni konac. Sve navedene predmete izrađivali su stavljanjem rastaljenog stakla u kalupe. Njihove radne sposobnosti u obradi stakla davale su im prednost u trgovini jer su takvi proizvodi smatrani vrlo vrijednima i bili su veoma traženi u antičko doba. Usavršili su isto tako i vaze od bakra i prekrasno bakreno oružje i oruđe.⁵⁸ Drevni Egipćani izmislili su široke oblike kućanskog namještaja. Neki drevni egipatski artefakti uključujući krevete, stolove i stolice koji su

⁵³ G. Novak, *Egipat*, 108.

⁵⁴ P. Miquel, *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, 10.

⁵⁵ Isto, 14.

⁵⁶ G. Novak, *Egipat*, 38 – 40.

⁵⁷ Isto, 84.

⁵⁸ Isto, 39 – 40.

bili rekonstruirani iz egipatskih grobnica nakon usporedbe s današnjim namještajem pokazali su veliku sličnost. Većina egipatskih kuća imala je osnovne oblike namještaja čak i u siromašnim oblicima, dok su bogatiji slojevi stanovništva imali kvalitetnije i raznolikije oblike namještaja. Svo to bogatstvo koje su zanatlije donijele svijetu, tada su najčešće koristili viši slojevi, odnosno faraoni.⁵⁹

5.7. Znanost

Dobro poznavanje različitih oblika znanosti iznimno je poznato u drevnom Egiptu. Stari Egipćani koristili su znanost kako bi razvili neke od svojih najvećih izuma te su pokrivali mnoge grane znanosti kao što su astronomija i matematika. Iako im se pripisuje izum kotača, njega nisu izmislili dok nisu imali strane osvajače, odnosno strane vojske koje su prodirale u njihovu zemlju, kada se stvorila izrazita potreba za bojnim kolima zajedno sa kojima je izumljen i kotač. Mnogi od njihovih najpoznatijih izuma temelje se na znanstvenim principima koje su otkrili. Egipćani su bili izrazito očarani sa zapažanjima na noćnom nebu, što je vidljivo u njihovoj religiji gdje su nebeska tijela imala velik značaj te utjecaj neba i elemenata. Egipćani su proučavali uspon i pad zvijezda i išli su u toliku krajnost da su gradili kružne zidove od blatne opeke za izradu lažnih vidika gdje su mogli označiti položaj sunca u zoru. U starom Egiptu koristi se visak da se zabilježi ljetni solsticij. Koristili su svoje znanje o astronomiji kako bi razvili lunarni kalendar koji se temelji na ciklusima Mjeseca i zvijezde Sirius. Od tog njihovog saznanja nastao je kalendar koji koristimo i danas, a podijeljen je u 12 mjeseci, 365 dana i 24-satne jedinice.

5.8. Medicina

Neki od najranijih izuma u medicini stvoreni su u drevnom Egiptu. Imali su raznorazne lijekove za ljude i životinje. Isto tako posjedovali su mnogo znanja o anatomiji što dokazuje prakticiranje mumifikacije i očuvanja mrtvih. Jedan od najstarijih medicinskih tekstova potječe iz starog Egipta, koji pokušava opisati i analizirati mozak, što je jedan od najranijih uvida u neuroznanost. Iako su imali mnoge lijekove za razne bolesti, neka od njihovih medicinskih praksi bila je upitna u najboljem slučaju. Na primjer, koristili su

⁵⁹ G. Novak, *Egipat*, 38–40.

med i ljudske mozgove da liječe infekcije oka, kuhanog miša za liječenje kašlja te su nanosili kravlji izmet na rane i bušenje određenih dijelova tijela za obranu od infekcija. Postoje indicije da je upotreba takvih postupaka bio jedan od vodećih uzroka za razvoj tetanusa u starom Egiptu. S obzirom da su stari Egipćani bili izrazito religiozni i duhovni ljudi, ne čudi činjenica da su mnoge svoje lijekove potkrjepljivali raznoraznim čarolijama koje su trebale štititi od zlih duhova koji su činili pacijenta bolesnim. Velika većina liječenja bila je povezana sa religijom, odnosno sa nekakvim oblikom rituala.⁶⁰

6. SPORT I IGRE

Očito je iz scene prikazane na piramidi i hramskim zidovima, kako su drevni Egipćani znali održavati formu. S obzirom na to, sport u drevnom Egiptu mora da je bio dio svakodnevnog života i kulture. Otkrivene su bitne informacije o sportu u drevnom Egiptu koje su prakticirane prije nekoliko tisuća godina. Ljudi su igrali sport od prije pisane riječi i sve su drevne civilizacije imale nekakav oblik sporta u njihovom svakodnevnom životu. Stoga ne čudi da je drevni Egipat imao i atletiku, slično kao i u antičkoj Grčkoj koja je poznata po svojim sportskim aktivnostima, kao i po Olimpijskim igrama. Egipćani su imali poprilično iste aktivnosti u to vrijeme pa čak i prije te su drevni egipatski sportovi iz tog razdoblja bili prepoznatljivi diljem svijeta. Drevni egipatski sportaši posjedovali su opremu, priskrbljenu od strane bogatih pojedinaca. Isto tako sportovi su uključivali publiku, značajne pojedince kako bi se svi zabavljali.⁶¹

6.1. Timski sportovi u drevnom Egiptu

Drevni egipatski sport uključuje više timske sportove od kojih su nam neki čak i danas dobro poznati. Kao i danas, za njih su bili potrebni timski rad u nastojanju da se prikazuju vještine, snaga i sportsko ponašanje. Drevni Egipćani imali su verziju hokeja na travi. Hokej štapovi bili su komadi palminih grana sa zamotanim zavojem na kraju štapa. Unutarnja jezgra lopte bio je papirus, a vanjski pokrov bio je načinjen od

⁶⁰ G. Novak, *Egipat*, 169.

⁶¹ Dostupno na: <http://www.ancient-egypt-online.com/ancient-egypt-sports.html> (posjeta 31.8.2016.)

životinjske kože. Tvorci opreme bojali su loptu u različite boje kako bi privlačila veću pažnju. Potezanje užeta, također je jedan od sportova koji su igrali stari Egipćani, a koji je rasprostranjen i danas. Igrači stoje na obje strane linije ili jame, i konop se povlači sve dok slabija strana ne pređe preko linije. U drevnom Egiptu postojala su dva igrača koja su si uzajamno potezala ruku ispred linije. Ostali igrači hvatali su jedan drugoga oko struka i povlačili se sve dok jedan tim, ne povuče drugi preko linije. Drevni Egipćani imali su brodove za putovanja, ribolov i sport. Veslanje u timu bio je način da se vježba i natječe. Svi rade zajedno prema zahtjevima vođe koji koristi verbalne znakove za izdavanje naredbi svojoj ekipi. Postoje dokazi da su pri krunidbi faraona izvođeni neki oblici sportskih natjecanja. To nije jedina veza između faraona i sporta jer su faraoni, kao jedan od oblika sporta koristili lov da bi se opustili i išli na ekspedicije u kojima bi lovili divljač. Streličarstvo je bila uobičajena sportska disciplina u drevnom Egiptu. Sportaši pucaju na mete sa svojim lukovima i strijelama, kako bi što preciznije pogodili određeni dio mete te tako osvojili što veći broj bodova i osvojili natjecanje. Oblik streličarstva korišten u drevnom Egiptu, provodi se na isti način i danas. Poznato je da je streličarstvo korišteno u svrhu sporta, a ne lova jer slikovni prikazi prikazuju strijelce koji imaju za cilj metu, a ne životinju. Crteži po hramovima i spomenicima su glavni izvor informacija kako bi se saznalo više o sportovima. Slike koje prikazuju ljude koji se bave sportom pomažu razumjeti načine bavljenja sportom. Prikazi gimnastike u drevnom Egiptu daju do znanja da je to sport jer se prikazuju ljudi koji koriste druge ljude kao prepreku i pokazuju konkretne gimnastičke akcije. Isto tako, crteži veslanja, hokeja na travi i slično, prikazuju nam da se tu radi o konkretnim sportovima. Ostali sportovi kojima su se stari Egipćani bavili bili su: plivanje, dizanje utega, bacanje koplja, skakanje, trčanje, boks, hrvanje, konjički sportovi i drugo. Poznato je da su drevni Egipćani koji su se bavili sportom u formalnom okruženju nosili uniforme. Pobjednici sportskih natjecanja dobivali su ogrlice od boja koje pokazuju njihov plasmana na natjecanju, slično kao današnje medalje, odnosno bronce, srebra i zlata.⁶²

6.2. Lov i ribolov

Neki od spomenutih sportova nastali su iz lovačke aktivnosti u drevnom Egiptu. Primjera radi, streličarstvo je zasigurno jedan od načina provođenja lova, ali i sportska

⁶² Dostupno na: <http://www.ancient-egypt-online.com/ancient-egypt-sports.html> (posjeta 31.8.2016.)

disciplina. Bacanje koplja se razvilo iz tehnike lovljenja. Popis sportova u drevnom Egiptu u uskoj je korelaciji sa lovom i ribolovom, s obzirom da su lov i ribolov načini preživljavanja, ali i pružaju mogućnost natjecanja i poticanja natjecateljskog duha. Lovci su bili posebna brojna skupina društva. Lov je još od rano dinastijskog perioda postao popularna zabava viših društvenih slojeva, koji su za te potrebe zapošljavaliiskusne lovce.⁶³ Drevni Egipćani imali su nekoliko načina izlova ribe, s obzirom da su ribe bile velike zahvaljujući rijeci Nil. Ribari su koristili tkane mreže, zamke i košare za ribu, koje nisu bile spajane ili bušene. Za lov ribe korišteni su harpuni i kuke kojima je riba izlovljavana, odnosno izvlačena iz vode i stavljana u velike košare. Riba se sušila na suncu.⁶⁴ Za lov su korišteni lovački psi, koplja, lukovi i strijele i slično. Sve to koristilo se ponajprije da bi im olakšalo traženje plijena. Lovile su se velike mačke, sisavci, kopitari, ptice i slonovi. Plijen nije bilo lako uloviti, uzevši za primjer da su lovili lavove i krokodile. Postoje i pisani podatci o sportovima, a ponajprije o lovu faraona. Faraoni su ponekad odlazili na duga putovanja radi lova. U pustinji su gonili lavove. Uglavnom su, osim lavova lovili i antilope i gazele.⁶⁵

6.3. Igre u drevnom Egiptu

Formalni kipovi i stil odijevanja drevnih Egipćana može ukazati na to da su bili prilično ozbiljni, no slikovni prikazi i dalje ukazuju na to da su u drevnom Egiptu u zabavnim igrama uživali i djeca i odrasli te da su takve igre bile veoma rasprostranjene. Takve igre sastoje se od fizičke aktivnosti, igre na ploči i igračke. Igre na ploči bile su veoma rasprostranjeni tip zabave za koje su bile potrebne vještine i strategije, kao i sportske igre koje su zahtijevale snagu i agilnost. Imali su igračke izrađene od gline i drva i oblikovane kuglice od kože. Egipćani su uživali u plesu i plivanju u rijeci Nil.⁶⁶

6.3.1. Igre na ploči

U drevnom Egiptu igre na ploči bile su veoma popularna i rasprostranjena igra. Postoje mnogi oblici ovakvog tipa igre, a najpopularnija je ona sa dva igrača u isto vrijeme ili za više igrača. Setovi ovakvih igara bili su veoma skupi, izrađivani od plemenitih

⁶³ Stara povijest, moderan magazin za staru povijest, <http://www.starapovijest.eu/lov-i-ribolov-u-starom-egiptu/> (posjeta 9.9.2016.)

⁶⁴ Pierre Miquel, *Privatni život ljudi*, 1984, 13.

⁶⁵ Isto, 34.

⁶⁶ Dostupno na: <http://www.ancient-egypt-online.com/ancient-egypt-games.html> (posjeta 31.8.2016.)

materijala kao što su bjelokost i ebanovina. Kocke isklesane od kamena i slonovače bile su tipične komponente mnogih igara u drevnom Egiptu.

6.3.2. *Senet*

Najpopularnija igra u drevnom Egiptu od svih igara na ploči. Jedan od najstarijih poznatih prikaza Seneta datira iz 2686. godine prije Krista u grobu Hesira. Igra na ploči imala je tri reda od po deset kvadrata. Neki od kvadrata na ploči imali su simbole koji su predstavljali dobru i lošu sreću. Za igru su korištena dva seta pijuna, a cilj igre bio je da se prvi uđe u zagrobni život neozlijeđen od zamki koje se nađu na putu. Vjerovalo se da je pobjednik pod zaštitu boga Ra, Tot i Ozirisa. Senet je klasična igra na sreću koja zahtjeva neke sposobnosti, strategije i vještine. Ploče seneta bile su postavljane u grobove jer se vjerovalo da ih mrtvi mogu koristiti na njihovom opasnom putovanju u zagrobni život. Četiri senet ploče pronađene su u grobnici faraona Tutankhamena.

6.3.3. *Mehen*

Mehen je poznat kao igra zmiје i preporuke istoimenog zmijskog boga. Prvi dokazi o mehenu sežu u 3000. godinu prije Krista. Ploča je okrugla, sa glavom zmiје ovijenom oko sebe i podijeljene na pravokutne prostore. Ploče su pronađene s različitim brojem pravokutnih prostora.

6.3.4. *Aseb*

Poznat i kao igra dvadeset kvadrata. Ima tri reda sa po četiri kvadrata, a preostalih osam kvadrata strše mimo izvornog dvanaestog. Igrač mora baciti četvorku ili šesticu da bi dobio svoj komad iz početne pozicije, a zatim baciti ponovno da bi bio u mogućnosti premjestiti ga. Ako igrač stane na komad kvadrata koji protivnik već zauzima, tada se vraća natrag na početnu poziciju.

6.3.5. *Psi i čagljevi*

Ova igra datira 2000. godina prije Krista. Sadrži deset urezanih klinova od bjelokosti, od kojih po pet nalikuje psima i pet čagljevima. Ovi komadi se drže u ladici ispod igre, na ploči pravokutnog ali zaobljenog oblika. Iako je igra stvarna, jako malo se zna o njenim uputama. Vjeruje se da je cilj igre premjestiti sve svoje figurice sa ploče u ladicu.

6.3.6. Dječje igračke

Najpoznatije igračke uključuju izrađene figurice u obliku ljudi i životinja od gline ili trstike papirusa. Ako su djeca potjecala iz višeg sloja društva mogle su im biti priuštene drvene igračke sa pomičnim dijelovima. Igračke su izrađivane u obliku vodenkonja s pokretnim čeljustima te mačke, krokodila i miša s pokretnim ustima i repom. Ostale igračke za djecu uključivale su lutke izrađene od tkanine koje su bile punjene papirusovom trstikom te lopticama od kože, tkanim papirusom, konjskom dlakom ili slamom. Ove kuglice često su se koristile za žongliranje.

6.3.7. Atletske igre

Djeca drevnog Egipta mnogo su vremena provodila vani na otvorenom. Na temelju prikazanih slika poznato je da su se djeca bavila bacanjem koplja, hrvanjem i timskim igrama koja su uključivala dva lidera. Također se preferiraju trkaće igre sa raznoraznim oblicima natjecanja, te uživanjem pobjednika u slavi. Djevojke uglavnom igraju igre koje su bile manje fizički i konkurentno zahtjevne. Sva djeca, dječaci i djevojčice uživala su u kupanju na rijeci Nil. Djevojke su imale običaj igrati igre koje uključuju hvatanje i dodavanje lopte.

7. RELIGIJA

Stari Egipćani vjerovali su u bogove i božice egipatske mitologije. Njihova religija je politeistička, ali gradovi i sela su često proglašavali određenog boga kao njihovog zaštitnika i onoga kojemu se posebno klanjaju i koga posebno štiju. Religija je bila prepuna rituala, obreda i drugih posebnih praksi i ceremonija, a mnogi hramovi bili su izgrađeni u čast pojedinom bogu ili božici.

7.1. Važnost bogova u svakodnevnom životu

Drevni rituali održavani su u lokalnim hramovima kako bi se udovoljilo bogovima koje bi odabrao faraon ili visoki svećenik. U nižim i udaljenijim društvenim slojevima visoki

svećenik bio bi prikaz boga obučen u haljine, kojemu su građani donosili hranu koja se sastojala od različite vrste mesa i povrća koje je visoki svećenik nakon obreda dijelio osoblju hrama. Faraon je predstavljao vrhovno božanstvo kojega je pučanstvo u ritualnim obredima obasipalo darovima kao znak zahvalnosti. Paljenice su u drevnom Egiptu bile rijetkost. Božanstva su tumačena izvjesnim prirodnim pojavama, a stvorena su u prvom redu iz straha pred prirodnim silama i iz nastojanja tumačenja tih sila od običnih ljudi, koji su sve to pokušali protumačiti sličnom svom svakodnevnom životu.⁶⁷

Festivali su bili vrijeme kada su se izrazito štovali bogovi i božice drevnog Egipta. Slike bogova nošene su kroz grad, a ljudi su se okupljali u dvorištu hramu donoseći darove bogovima. Uobičajeni darovi bili su cvijeće jer je predstavljalo život, te hrana i piće. Svećenici su dio dobivene hrane dijelili narodu. Mnogi festivali održavali su se tokom godine u cijelom drevnom Egiptu i predstavljali su državne praznike. Neki od najvažnijih festivala bili su „Wepet Renpet“ kojim se započinjala nova godina, čiji je datum varirao jer je ovisio o godišnjim poplavama Nila, ali obično je ovaj festival održavan u današnjem sedmom mjesecu. Drugi važan festival bio je „Sed festival“ kojim se slavilo faraona, a održavalo se svake tri godine. „Festival Khoiak“ bio je posvećen bogu Ozirisu i oživljavanju usjeva.⁶⁸ Svećenstvo nastoji stvoriti teološke sisteme, počinjući redovno od stvaranja svijeta i prirodnih sila i tumačeći na taj način prirodne pojave i njezine uzroke. Tako se razvija dvostruko vjerovanje: pučko i svećeničko. Pučko ostaje kod običnih koncepcija i ne ulazi u teološke špekulacije, dok svećeničko takve špekulacije stvara i nastoji ih prenijeti u vjerovanje naroda. To čini u prvom redu pomoću javnih svečanosti, gdje ono često iznosi putem procesija i obrada zapravo rezultate svoga teološkog mudrovanja.⁶⁹

Pojedinci su služili bogovima na raznorazne načine. Mnoge privatne kuće imale su svetišta gdje su se štovali bogovi pazitelji te obitelji. Obični ljudi odavali su zavjetne prinose bogovima u svojim lokalnim hramovima. Zavjetni darovi bili su kipići ili urezani plakati sa molitvama bogovima ili pjesme hvale božanstvima. Štovatelji su takve prinose ostavljali u glavnom dvorištu hrama. Kada bi se glavno dvorište hrama napunilo određenim darovima, svećenici bi ih zatrpavali u jame koje su dale uvid

⁶⁷ G. Novak, *Egipat*, 50.

⁶⁸ Stara povijest, moderan magazin za staru povijest, <http://www.starapovijest.eu/staroegipatski-hramovi-povijest-razvoj-i-funkcija/> (posjeta 9.9.2016.)

⁶⁹ G. Novak, *Egipat*, 54 – 55.

znanstvenicima u religijske običaje drevnih Egipćana. Zavjetnim darovima pokazuje se osobna pobožnost među običnim ljudima drevnog Egipta. Kako je Egipćanima život bio usko vezan za domaće životinje, a plašili su se i nekih zvijeri, često su se božanstva zamišljala utjelovljenjem određene životinje ili određenog lika. Da je običan egipatski čovjek, neupućen u sve moguće mitske priče jednostavno poštivao izvjesne životinje, koje su svećenici u hram postavili kao božanstvo, što imaju mnoge religije.⁷⁰

Drugi važan dio bogoslužja bili su darovi mrtvima. Rođaci su za svoje pokojnike darovali kruh, pivo, goveda, ptice i odjeću za boga Ozirisa. Sa darovima uključivane su i molitve bogu Ozirisu da ih podijeli sa njihovim mrtvim rođacima. Za ovakve tipove darova mrtvima bili su namijenjeni posebni oltari. Ljudi također imaju interakciju s bogovima kroz proročanstva, molitve i pjesme. Pučanstvo doživljava svijet kao posljedicu djelovanja božanskih sila koje taj svijet usmjeravaju pri polasku vremenskom spiralom. Upravo takvo vjerovanje za događanja u prirodi predstavlja temelj proročke tradicije drevnih Egipćana.⁷¹ Tijekom procesija štovanja drevnih bogova pisana su pitanja na komadima keramike ili papirusa. Pitanja su se postavljana u rijeku prije nego što bi božanstvo prošlo pored njih. U molitvama su obično tražene zaštite bogova ili hvalospjevi u čast bogovima opisujući ljepotu i dobra dijela bogova. Posebni ljudi provodili su vjerske obrede u hramovima. Većinu ceremonija predvodio je faraon, ali nije mogao predstavljati svako božanstvo, stoga su u faraonovo ime ceremonije predvodili visoki svećenici.

7.2. Najvažniji bogovi drevnog Egipta

Egipćani su kako je već ranije spominjano bili veoma religiozan narod. Tokom duge povijesti Egipta religija se razvijala i napredovala. Neki bogovi su se štovali više, a neki manje. Bogovi su bili prikazivani u životinjskom obliku, odnosno u kombinaciji ljudskog i životinjskog oblika, a najčešće u obliku sokola, mačke, krokodila, lava, ovna i drugih. Egipćanima je izuzetno važan bio zagrobni život kojemu su posvećivali puno pažnje i dosta se ljudskog života i načina života vrtjelo oko zagrobnog života. Mnogi rituali bili su usko vezani za smrt i zagrobni život od čega se posebno ističe balzamiranje, odnosno mumificiranje pokojnika. U kasnijem razdoblju Egipta Bogovi se prikazuju sa

⁷⁰ G. Novak, *Egipat*, 52.

⁷¹ I. Uranić, *Stari Egipat. Povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, 232.

ljudskim tijelom i životinjskom glavom, dok prije toga samo u obliku životinja.⁷²

Ra je najznačajniji bog u egipatskoj mitologiji. Egipatski je bog sunca, otac bogova i obično je prikazivan s tijelom čovjeka i glavom sokola. Amun je bio bog stvoritelj koji je postao nacionalni bog nakon što je faraon preselio glavni grad u Tebu. Kasnije je ovaj bog kombiniran sa bogom sunca Ra, stvoriteljem i kraljem bogova. Ljudi su ga smatrali bogom faraona, zastupnika vjetera, plodnosti i tajne. Hathor je bila boginja koja je prikazivana u obliku krave i kozmička božica. Ona hrani sav život svojim mlijekom, a njeno ime znači „Kuća Horusa“. Horus je bio bog sunca, a kralj bogova. Pravo faraona bilo je da vlada Egiptom kao što Horus vlada bogovima. Prikazivan je s ljudskim tijelom i glavom sokola. Jedno od najpoznatijih simbola Egipta je „Horusovo svevideće oko“ koje simbolizira moć. Izida je božica plodnosti i majka božica s 10.000 imena koji je naglašavao njezine brojne uloge. Ma'at bila je predstavljanje moralnog i fizičkog zakona i pomoćnica u suđenju mrtvima. Oziris je bio bog mrtvih i uskrснуća. Prikazivan je kao muž Izide zajedno s kojom je podučio čovječanstvo zemljoradnji i raznim vještinama i zanatima.⁷³ Seth je bio bog zla i tame te protivnik Horusu i svemu dobrome. Povezivali su ga s ratom, snagom, olujama u pustinjama. Seth je prikazivan sa ljudskim tijelom i glavom raznoraznih životinja kao na primjer lisice, mravojeda ili magarca.⁷⁴ Anubis je bog smrti i umiranja kao i bog podzemlja. Njegova slika često je prikazivana u grobnicama kao njezina čuvara. Prikazivan je s ljudskim tijelom i glavom čaglja ili psa. Oziris je predsjedao sudom, a Anubis također sudjelovao u odlučivanju.⁷⁵ Sobek simbolizira snagu egipatskih faraona i prikazivan je kao potpuni krokodil ili kombinacija ljudskog oblika i krokodila.

⁷² G. Novak, *Egipat*, 54.

⁷³ I. Uranić, *Stari Egipat. Povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, 223.

⁷⁴ Isti, *Stari Egipat. Povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, 227.

⁷⁵ Ania Skliar, *Najveće kulture svijeta: Egipat*, Rijeka: Extrade d.o.o., 2005, 10.

ZAKLJUČAK

I na samom kraju, zaključila bi da kao i u današnjem svijetu, tako i u starom, drevnom Egiptu sreća nije uvijek mazila sve. Kako i danas, tako i onda pojedinac bi se uvijek morao prilagođavati društvu jer društvo je bilo i uvijek će biti ono koje određuje granice. Tako je u Egiptu vladar, odnosno faraon onaj koji je određivao svakodnevnicu Egipćana. Nije bilo lako živjeti u Egiptu, ali isto tako vjerujem da im je svaki dan iznova i iznova donosio velika iskušenja, nekome radost, nekome ne. Neki su svoj posao radili sa osmijehom, a neki ne.

Vidimo da su razlike u društvenim slojevima uvijek postojale i da će uvijek i postojati. Vidjeli smo koliko blagodati su uživali velikaši i faraoni i kako su zapravo živjeli oni koji su im te blagodati donosili, nazovimo ih njihovi kovači sreće. Isti ti kovači sreće su ostavili neizbrisiv, snažan i dubok trag na čovječanstvo. Zapanjili nas svojom izdržljivošću, svojom snagom, upornošću. Svojim svakodnevnim novim izumima, idejama, igrama, sportovima, odijevanjem. Pokazali su što čovjek sve može ako se suprotstavi nemilosrdnoj prirodi i što sve može ako računa kada će ta priroda i na koji način podivljati.

Neki su živjeli u kućama sa svojim namještajem, ukrasima dok neki nisu imali niti krov nad glavom. Koliko je njihova svakodnevica bila uzbudljiva i zanimljiva i najmanje dosadna su nam pokazali spisi koje su iza sebe ostavili. Koliko je truda, strpljenja i nadarenosti trebalo da bi se divili njihovim raznim umjetninama pokazuju nam mnoga bogatstva koja su sačuvali.

Koliko su samo ti drevni Egipćani bili predani svojim bogovima, s kojom radošću su prinosili svoje žrtve, uzimali od svojih usta da bi dali svom Bogu. Koliko su bili korak ispred svih dokazuje i činjenica da je žena iako je imala status odgajateljice djece i čuvarice doma, imala ravnopravno mišljenje kao i muškarac, svoju imovinu, a poneka žena se mogla upuštati i u poslovne vode. Koliko su bili moćni graditelji dokazuju građevine koje su ostavili iza sebe. Svakako su vodili poseban i uzbudljiv život.

LITERATURA

Knjige:

1. Miquel, Pierre: *Privatni život ljudi. U vreme starih Egipćana*, Beograd, NIŠRO "Jež", 1984.
2. Novak, Grga: *Egipat*, Zagreb, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1967.
3. Skliar, Ania: *Najveće kulture svijeta, Egipat*, Rijeka, Extrade d.o.o., 2005.
4. Uranić, Igor: *Stari Egipat, Povijest, književnost i umjetnost drevnih Egipćana*, Zagreb, Školska knjiga, 2002.
5. Uranić, Igor: *Životi Egipćana*, Zagreb, Arheološki muzej u Zagrebu, 2013.

Internet:

1. <http://www.ancient-egypt-online.com/daily-life-in-ancient-egypt.html> (posjeta 31.8.2016.)
2. Stara povijest, moderan magazin za staru povijest, <http://www.starapovijest.eu/lov-i-ribolov-u-starom-egiptu/> (posjeta 9.9.2016.)
3. Stara povijest, moderan magazin za staru povijest, <http://www.starapovijest.eu/lov-i-ribolov-u-starom-egiptu/> (posjeta 9.9.2016.)
4. Stara povijest, moderan magazin za staru povijest, <http://www.starapovijest.eu/staroegipatski-hramovi-povijest-razvoj-i-funkcija/> (posjeta 9.9.2016.)

SAŽETAK

Kultura starog Egipta nastala je prije tri tisućljeća i zasigurno je kultura koja je obilježila svijet. U svakodnevnom životu Egipćana oba spola, odnosno i muškarac i žena su imali svoju ulogu. Ženina prva uloga u svakodnevnom životu svakako je podrazumijevala njenu brigu za dom i djecu. Muškarci su s druge strane morali raditi na poljima i zaraditi njihovoj obitelji za život. Djeca su bila isto važan dio obiteljske zajednice. Ona su bila tzv. blagoslov bogova.

Osnovna hrana u Egiptu bile su žitarica, od njih se najviše koristila pšenica. Meso je bila namirnica koju si je seljak rijetko mogao priuštiti. Glavni napitak Egipćana bilo je pivo. Veliku ulogu u proizvodnji hrane i pića imala je rijeka Nil.

Egipćani su nosili odjeću napravljenu od lana, omotanu oko tijela. Najčešća obuća bile su sandale. Isto tako Egipćani su brinuli o svojoj higijeni, a isto tako su bili među prvim narodima koji su upražnjavali kozmetiku. Drevni Egipćani su bili vješti inovatori u medicini, matematici, astronomiji i arhitekturi. Ostavili su iza sebe velebne građevine koje i danas plijene veliku pažnju turista.

U drevnom Egiptu se razvijao i sport. Bila je razvijena atletika, mnoštvo timskih sportova, lov i ribolov. Djeca su imala svoje igračke za igru, svoje igre kao što su trčanje, igra lovice, preskakanje jednih preko drugih. Religija je bila sastavni dio života svakog Egipćana. Vjerovali su u mnoštvo bogova. Religija je bila prepuna obreda, rituala, ceremonija. Mnogi hramovi su bili sagrađeni u čast bogovima.

SUMMARY

Culture of Ancient Egypt appeared three thousand years ago and is one of the most significant cultures of the world. Both sexes had their own role in everyday life of Egyptians. The main role of every woman was taking care of home and children. On the other hand, men had to work on fields and earn the living for his family. Children were considered to be the "blessing from the Gods" and were also an important part of family.

The main food in Egypt were cereals, mostly wheat, because peasants could rarely afford meat. Egyptians main drink was beer. The river Nile played the significant role in production of food and drinks. The clothes Egyptians wore was made of flax and was wrapped around their bodies. Their most common footwear were sandals. They were one of the first cultures in the world who used cosmetics and took a really good care about their hygiene. Ancient Egyptians were really resourceful and innovative regarding medicine, mathematics, astronomy and architecture. Buildings they left behind still attract attention of large number of tourists.

During the Ancient Egypt sports were also developed. Athletics, fishing, hunting and lots of team sports were very popular in that period. Children played games such as running, chase, jumping over one another and they had their own toys. Religion was integral part of Egyptians everyday life and they believed in many Gods. Their religion was full of rituals and ceremonies and they built lots of temples to honor their Gods.